УДК37.013.42:372.32 **Педагогіка**

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії й методик
дошкільної освіти Залізняк А. М.
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини (м.Умань)

УКРАЇНСЬКА ЕТНОПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анотація.У статті предметом розгляду є українська етнопедагогіка, як засіб художньо-мовленнєвого розвитку дошкільників. Висвітлено сутність поняття «художньо-мовленнєвий розвиток дітей». Розкритовпливукраїнської етнопедагогіки на художньо-мовленнєвий розвиток дітей у педагогічних спадщинах відомих класиків.

Ключовіслова: діяльність, художньо-мовленнєвий розвиток, діти, мовлення, українська етнопедагогіка.

Аннотация. В статье предметом рассмотрения является украинская этнопедагогика, как средство художественно-речевого развития дошкольников. Определена сущность понятия «художественно-речевое развитие детей». Раскрыто влияние украинской этнопедагогики на художественно-речевое развитие детей в педагогическом наследии известных классиков.

Ключевые слова: деятельность, художественно-речевое развитие, дети, речь, украинская этнопедагогика.

Annotation. This article is the subject of Ukrainian ethnopedagogics as a means of artistic language development of preschool children. Deals with the essence of the concept of "art and speech development of children." Exposed the influence of on Ukrainian ethnopedagogy artistic speech development of children in pedagogical heritage of famous classics.

Keywords: activity, artistic speech development, children, speech, Ukrainian ethnopedagogics.

Вступ. Важливе значення для повноцінного розвитку дитини як особистості має своєчасне опанування мови. Мовлення дитини пов'язане з її пізнавальним розвитком, її залученням до основ морально-етичної та художньої культури. Мовленнєва діяльність виявляється в здатності людини до мовлення. Тому важливо розвивати мовлення дошкільників, спираючись на багатовіковий досвід української етнопедагогіки. Особливим видом мовленнєвої діяльності є художньо-мовленнєва діяльність.

Проблема художньо-мовленнєвої діяльності розглядалася науковцями різнопланово: в лінгводидактичному (Л. Федоренко, Є. Тихєєва, А. Симонович, С. Чемортан, Л. Шлегер), педагогічному (Ю. Аркін, Є. Водовозова, І. Зимняя, Н. Карпинська, Я. Коменський, В. Одоєвський, Л. Славина, І. Срезнєвський, К. Ушинський, В. Сухомлинський), психологічному (Л. Виготський, П. Гальперин, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець, С. Карпова, Г. Леушина, О. Леонтьєв, А. Маркова, С. Рубінштейн, Ф. Сохін, Л. Щерба), філософському (Ф. Єнгельс, М. Каган) аспектах. Науковцями з`ясовано сутність художньо-мовленнєвої діяльності, її види і специфіку на етапі дошкільного дитинства, особливості сприймання дітьми художніх творів; доведено позитивний вплив художніх творів на формування особистості дитини.

Термін «художньо-мовленнєва діяльність» уперше з'явився у працях А. Богуш, Л. Панкратової, О. Ушакової, С. Чемортан після 70-х рр. ХХ ст.

Проблему художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку досліджували багато вчених, а саме: Л. Гурович, Р. Жуковська, Н. Карпинська, О. Ушакова, Є. Флорина (Росія), А. Богуш, Н. Гавриш, О. Лещенко, Є. Лукіна, О. Монке (Україна), С. Чемортан (Молдова), Л. Таллер (Білорусь) та інші.

Сучасні проблеми мовленнєвого розвитку висвітлюються в працях багатьох науковців (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, Т. Пироженко, О. Савченко, М. Вашуленко, Є. Соботович, О. Шахнарович).

Формулювання мети статті та завдань. Мета та завдання статті полягає в розкритті впливу української етнопедагогіки на художньо-мовленнєвий розвиток дітей в педагогічних спадщинах відомих класиків.

Виклад основного матеріалу статті. Усе життя дитини супроводжується різними видами діяльності.

Діяльність розглядається як цілеспрямована активність, що реалізує потреби суб'єкта; спосіб буття людини, здатність змінювати її. Компонентами діяльності виступають: предмет і суб'єкт з його потребами, мета, засоби реалізації мети, умови, в яких протікає діяльність, мотив, дії і операції, продукт і результат, оцінка і контроль [2].

Серед розмаїття видів діяльності в дошкільній педагогіці виокремлюють художньо-мовленнєву діяльність [1]. Художньо-мовленнєва діяльність дітей є складовою як художньої, так і мовленнєвої діяльності.

Художньо-мовленнєва діяльність – це полікомпонентний утвір, в якому можна виділити чотири складові: сприймання на слух та розуміння дітьми змісту художніх творів; відтворення змісту й виконавча діяльність (декламування, відповіді на запитання, переказування, бесіда за ілюстраціями, узагальнювальні бесіди, читання за ролями тощо); театралізована діяльність (інсценування, театральні вистави); творчо-імпровізована діяльність (ігри-драматизації, ігри за сюжетами літературних творів, словесно-поетична творчість) [1, С.45]. Дана діяльність складається з таких компонентів: сприймання літературних творів; мовленнєва творчість; словесна творчість [1].

Художньо-мовленнєвий розвиток дітей – це специфічний вид діяльності, який пов’язаний із сприйманням, розумінням і відтворенням дітьми змісту фольклорних творів; це навчання дітей мовлення, розповідання, розвиток комунікативних здібностей засобами українського фольклору; це мистецтво слова, яке втілюється в активній художньо-мовленнєвій діяльності за змістом фольклорних творів.

Важливе місце в системі засобів розвитку мовлення дітей дошкільного віку посідає українська етнопедагогіка, що узагальнює багатовіковий людський

досвід, є носієм і втіленням народної мудрості, народного світогляду, його ідеалів; в якій відбивається національна психологія, національна свідомість народу, його історія, філософія, мораль, правові закони, народна мудрість. Українська етнопедагогіка бере витоки з народних традицій та своїми коренями сягає у давнє минуле. Вона має свої, тільки їй притаманні певні особливості: усна народна форма творення, побутування, варіантність, традиційність, колективність, індивідуальність, імпровізаційність. Завдяки їй забезпечується нерозривний взаємозв'язок між минулим і сучасним, вона є скарбницею сталих народних звичаїв і стимулятором їх подальшого розвитку. З усіх скарбів української етнопедагогіки важливе місце у розвитку мовлення дітей належить казкам, прислів'ям, приказкам, загадкам, скоромовкам, потішкам, закличкам.

Зазначимо, що у працях відомих класиків педагогічної думки простежується питання використання української етнопедагогіки у роботі з дітьми.

Г. Сковорода вважав, що до рідної мови слід ставитись так як до особистого життя. Він наголошував, що рідну мову треба шанувати, вивчати. Вірші, байки, пісні автора були пройняті духом українського народу. З них дізнаємося про традиції, звичаї, побут українців у минулому. З позицій відомого філософа, письменника до рідної мови треба ставитися так, як і до власного життя. Ідеї і думки Г. Сковороди стосовно навчання дітей рідної мови є актуальними і в наш час [4].

Український майстер красного письменства, педагог-просвітитель, вчений, діяч освіти та культури І. Франко називав прислів'я та приказки багатим і важким скарбом у скарбівні нашої мови, її коштовними перлинами. Значну роль у розвитку мовлення дітей він також надавав байкам, які називав «старе народне добро» [7, с. 74]. Він вважав, що байки виховують основні риси людської гідності: чесність, доброзичливість та щирість. І. Франко писав, що байки змушують дитину «прислухатися її таємної мови, чути себе близькими до неї...» [7, с. 74]. Він акцентував увагу на тому, що саме через фольклор дитина вивчає народну словесність, опановує рідним словом.

Серед жанрового розмаїття він особливо виділяв казку. На його думку, казка зачаровує дитину рідним словом, народними образами, красою української мови. Відомий педагог-просвітитель звертав увагу на те, що саме через фольклор дитина вивчає народну словесність, опановує рідним словом. Казка навчає дітей, виховує у них кращі риси характеру. Мова казки чітка, проста, лаконічна.

Відома українська громадська, культурно-освітницька діячка і педагог С. Русова вважала, що рідна мова – це величезний засіб загального розвитку дитини. Великого значення вона надавала казкам, які, за словами вченої, сприяли вихованню особливої любові до дорослих, оповідачів. С. Русова рекомендувала самим вихователям зібрати народний фольклор, і «розкладати по добах» [3]. Вона розглядала рідне слово як джерело неповторного та національного світобачення, як систему, в якій фіксуються особливості сприймання і відображення дійсності, зокрема її художньо-образного мислення. Саме тому провідне місце в розвитку мовлення дитини займає фольклор. Отже, більшість методичних вказівок щодо організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей, які були висловлені С. Русовою, є актуальними й сьогодні.

Тихєєва Є. зауважувала, що для розвитку мовлення дітей великого значення мають саме народні твори: народні пісні, забавлянки, утішки. Вона чітко визначила низку методичних порад щодо використання фольклору у процесі розвитку мовлення дошкільників. Так, на думку відомого педагога, фольклорні твори треба уважно добирати, класифікувати, за змістом і віком дітей та постійно застосовувати у роботі з дітьми як зразки «образної народної мови» [6].

У педагогічній спадщині видатного педагога В. Сухомлинського є багато цінних методичних порад стосовно розвитку та навчання дітей рідної мови [5]. Відомий вчений, вважав, що мова – це безцінне духовне багатство, в якому народ живе, передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, культуру і традиції. Він влучними виразами підкреслював красу й

особливість рідного слова, порівнюючи його з ароматом квітки. Великого значення вчений надавав народним прислів'ям, називаючи їх «педагогічними мініатюрами». Чудодійним методом розвитку мови називав В. Сухомлинський казку, завдяки якій дитина пізнає світ не тільки розумом, але й серцем.

Відомий російський педагог-класик К. Ушинський підкреслював, що українська етнопедагогіка має величезну силу в процесі розвитку мовлення дітей, адже саме у фольклорі живе народне слово, значення якого у формуванні людини важко переоцінити. Вчений приділяв значну увагу читанню, розповіді. Саме він заклав фундамент сучасної методики організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей. К. Ушинський багато уваги приділяв «поетичному елементу» в художньому вихованні дітей, в розвитку художнього образного мислення і мовлення. У цьому зв'язку він радив використовувати поетичні образи пейзажної лірики, які викликають у дітей яскраві асоціації. Він зазначав: «коли поет помічає в шумі моря схожість із стогоном людини, у блиску очей вбачає відсвіти блискавки, у шумі лісу чує скарги, в чудовому весняному ландшафті бачить усмішку, то по суті, де асоціації за схожістю...» [8, С. 268].

Є. Водовозова радила, починаючи з раннього віку, використовувати загадки, прислів'я, казки, байки з метою розвитку рідного мовлення. Ці малі жанри народного фольклору викликають у дітей інтерес до народного слова, розвивають гостроту розуму, швидкість думки, красу соковитого народного слова.

Сучасні науковці (А. Богуш, Н. Лисенко, М. Стельмахович) також надають великого значення використанню фольклору під час навчання дітей рідної мови. Так, М. Стельмахович наголошував, що слухання й переказування народних казок, легенд, запам'ятовування прислів'їв та приказок, вживання афоризмів, відгадування загадок тощо – це все є чудовими уроками розвитку мовленнєвої особистості дітей. Богуш А. та Лисенко Н. рекомендують пропонувати дітям найкращі зразки народної

мудрості – малі фольклорні жанри: колисанки, забавлянки, утішки, лічилки, примовки, заклички, приспівки.

Висновки. Отже, педагоги та батьки повинні вплітати скарби рідної мови у живу розмовну мову, використовувати влучні вирази. Ці народні перлини сприятимуть збагаченню й уточненню активного словника дитини, дотриманню літературних норм рідної мови, культури мовлення. Подальших наукових розвідок потребує дослідження характеристики народних жанрів української етнопедагогіки.

Література:

1. Богуш А.М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах / Богуш А.М., Гавриш Н., Котик Т. – К., 2006. – 304 с.

2. Психологічний словник / [за ред. В. Войтко]. – К.: Вищашкл., 1982. – 214 с.

3. Русова С. Вибраніпедагогічні твори : у 2-х кн. / Русова С. – К. : Либідь, 1997 – Кн. 1. – 1997. – 272 с.

4. Сковорода Г. С. Твори : в 2 т. / Г. С. Сковорода. – К. : ТОВ „Обереги”, 2005. – Т.1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – 2005. – 528 с.

5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Видавництво „Радянська школа”,1976 – Т.2: Сто порад учителеві. – 1976. – 670 с.

6. Тихєєва Є. Развитие речи детей / Тихєєва Є. – М.¨ПРосвещение, 1967. – 216 с.

7. Франко І. Я. Зібр. творів : в 50 т. / І. Я. Франко. – К. : Наук.думка, 1979. – Т. 20 :Передмова до другого виданнязб. казок „Коли щезвірі говорили”. – 1979. – 574 с.

8. *Ушинський, К. Д. Твори: в 6 т. / К. Д. Ушинський. – К. : Рад. шк., 1954. – Т. 2: Педагогічні статті та матеріали до «Детского мира" та «Родного слова». – 1954. – 449с.*

References:

1. Bohush A.M. Metodyka orhanizatsii khudozhno movlennievoi diialnosti ditei u doshkilnykh navchalnykh zakladakh / Bohush A.M., Havrysh N., Kotyk T. – K., 2006. – 304 s.

2. Psykholohichnyi slovnyk / [za red. V. Voitko]. – K.: Vyshchashkl., 1982. – 214 s.

3. Rusova S. Vybranipedahohichni tvory : u 2-kh kn. / Rusova S. – K. : Lybid, 1997 – Kn. 1. – 1997. – 272 s.

4. Skovoroda H. S. Tvory : v 2 t. / H. S. Skovoroda. – K. : TOV „Oberehy", 2005. – T.1: Poezii. Baiky. Traktaty. Dialohy. – 2005. – 528 s.

5. Sukhomlynskyi V. O. Vybrani tvory: v 5 t. / V. O. Sukhomlynskyi. – K. : Vydavnytstvo „Radianska shkola",1976 – T.2: Sto porad uchytelevi. – 1976. – 670 s.

6. Tykhieieva Ie. Razvytye rechy detei / Tykhieieva Ie. – M.¨PRosveshchenye, 1967. – 216 s.

7. Franko I. Ia. Zibr. tvoriv : v 50 t. / I. Ia. Franko. – K. : Nauk.dumka, 1979. – T. 20 :Peredmova do druhoho vydanniazb. kazok „Koly shchezviri hovoryly". – 1979. – 574 s.

8. *Ushynskyi K. D. Tvory: v 6 t. / K. D. Ushynskyi. – K. : Rad. shk., 1954. – T. 2: Pedahohichni statti ta materialy do «Detskoho myra" ta «Rodnoho slova». – 1954. – 449s.*